

zápletky změna osobní identity, k níž během života dochází, ve třetím případě se subjekt identifikuje s židovstvím od samého počátku. Autorka tyto příběhy označuje výstižnými názvy: 1. příběh odmítání a smíření, 2. příběh hledání a nalezení, 3. příběh vrženosti. Aktér dospívá ke své sebeidentifikaci mnohdy i přesto, že rodina před ním jeho židovský původ utajuje, a nemalou roli při nalézání židovské identity hrají anti-semitské projevy sociálního okolí.

Hamar přirozeně věnuje pozornost i významům, jež v biografických vyprávěních členů druhé generace zaujímá klíčová referenční událost genocidy židovského národa (pro kterou důsledně používá termín holocaust, nikoli šoa). Nachází čtyři základní konstrukce holocaustu: 1. obecný vysvětlující princip židovské identity; 2. „spouštěč“ židovské identity (spojen se začátkem narativu životního příběhu); 3. „iniciační prostředek“ (spojen s pozdější fází narativu); 4. „výchovná bajka“ nebo možná lépe formulováno morální příběh, jímž se pro aktéra zpřítomňuje určitý morální řád.

Hamarové kniha je inteligentní sondou do světa současných středoevropských židovských identit a výbornou teoretickou analýzou utváření osobní identity prostřednictvím vyprávění a interpretace životních příběhů. Vedle odborníků na židovství a biografických sociologů je zajímavá také pro sociální teoretiky, protože se dotýká řady problémů, jež teorií v současnosti hýbou. K nim samozřejmě patří zásadní role narativity v konstituci sociálních aktérů, ale nejen ona. Studie také přispívá k lepšímu poznání komplexního zprostředkování a vztahu vzájemné závislosti mezi interpretačními výkony a jednáním aktéra na jedné straně a sdílenými významovými strukturami na straně druhé. Avšak soustředění na svébytné univerzum narativity a na bytostnou provázanost sociálně sdílených významů a aktů interpretace je zároveň také zdrojem jisté teoretické limitace této studie. Nevěnuje dost pozornosti ukotvení narativů a identitních voleb v sociální struktuře

nebo jinak řečeno jejich interakci se sociálními silami, jak o nich hovoří ve svých textech věnovaných narativní identitě například Margaret Somers (tržní struktury, institucionální praktiky, organizační vzorce, politické systémy). Vyprávějící subjekty jsou tváří v tvář zdrcující realitě světa našťěstí v určitém smyslu svobodné. Ale nejsou zcela nevázané strukturními omezeními. Tento typ analýzy by však vyžadoval přinejmenším jednu další knihu.

Marek Skovajsa

Lukáš Linek: Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jeho důsledky

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2010, 256 s.

Přinejmenším od dob průkopnických článků Gabriela Almonda ke komparativnímu studiu politických systémů jsou sociální vědci přitahováni zájmem poznávat strukturu politických rolí v jejich rámci. Právě Almond poprvé formuloval přesvědčení, že pro analýzu národních systémů jsou klíčové „orientace k politickému jednání“, jež tvoří „soubor významů a účelů, které propůjčují smysl jednání politických aktérů“. Tyto politické orientace, které vytvářejí specifický vzorec v každém politickém systému, nazval politickou kulturou a zahrnul do něj „postoje k politice, politické hodnoty, ideologie, národní charakter a kulturní étos“ (Gabriel A. Almond. „Comparative Political Systems.“ *Journal of Politics* 1956, 18 (3): 396).

Cestou analýzy této problematiky se v českém prostředí vydává také nejnovější publikace Lukáše Linka *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jeho důsledky*. V této souvislosti je třeba podotknout, že jde spíše o jednu z nemnoha empiricky založených monografií, jež se v domácí odborné literatuře věnují tématu politické kultu-

ry (Marek Skovajsa. *Politická kultura. Přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumání politiky*. Praha: Karolinum, 2006; Zdenka Mansfeldová. „The Czech Republic: Critical Democrats and the Persistence of Democratic Values.“ Pp. 101–118 in Hans-Dieter Klingemann, Dieter Fuchs, Jan Zielonka (eds.). *Democracy and Political Culture in Eastern Europe*. Abingdon, New York: Routledge, 2006; Martina Klicperová-Baker, Ivo Feierabend et al. *Demokratická kultura v České republice*. Praha: Academia, 2007).

Linkova analýza se zaměřuje na to, jak specifické národní faktory vstupují do procesu utváření politických postojů, hodnot a jak konkrétní politické události spolu s vývojem politického systému následně tyto hodnoty proměňují a ovlivňují volební chování českých občanů. Kniha je v rámci žánru odborného textu čtivá, jednotlivé poznatky autor vždy uvádí s odkazem na dobový kontext a svou argumentaci doprovází rovněž důkladným rozбором teoretických východisek. Autor vysvětluje změny politických postojů české veřejnosti kontroverzními politickými událostmi a procesy české politiky 90. let (korekce hospodářské politiky, skandály s financováním politických stran, opoziční smlouva apod.) a snaží se prokázat příčinnou úlohu těchto faktorů pomocí empirické analýzy.

Jak sám autor v úvodu konstatuje, soustředí se na analýzu „proměny postojů veřejnosti k politickému režimu, jeho institucím a politice v letech 1996–2006“, přičemž právě v tomto období došlo podle autora k výrazné proměně toho, jak se „čeští občané vztahovali k politice a co od ní očekávali“. Autor to nazývá „přechodem z naivního a idealistického demokratismu“, který byl charakteristický pro první polovinu 90. let, ke „kritickému a nespokojenému demokratismu počátku 21. století“ (s. 13–14) (obdobně také Hans-Dieter Klingemann, Dieter Fuchs, Jan Zielonka (eds.). *Democracy and Political Culture in Eastern Europe*. Abingdon, New York: Routledge, 2006). Právě tuto proměnu vztahu k politice chá-

pe autor jako moment, kdy došlo ke „zrazení snu“ českých občanů, již promítali v první polovině 90. let do transformující se politiky, potažmo společnosti a nově se rodící demokracie své naděje. Cílem Linkovy studie, jež je rozdělena do deseti kapitol, je tak ukázat, které „dimenze politických postojů se v Česku od poloviny 90. let proměňovaly a které zůstaly stabilní, a vysvětlit, proč v Česku vzrostla od poloviny 90. let výrazně nedůvěra v politické instituce a nespokojenost s politikou a proč částečně stouplo politické odcizení a nedemokratické hodnoty“ (s. 25).

Za účelem systematické analýzy proměn politických postojů české veřejnosti rozlišuje Linek čtyři základní dimenze postojů k politickému režimu, jeho institucím a aktérům, tj. legitimitu režimu, institucionální odcizení, individuální odcizení od politiky a politickou nespokojenost, přičemž vychází z poznatků Richarda Gunthera a José R. Montero, jejichž přístup důležitým způsobem upravuje (viz kapitolu 2). Z hlediska struktury knihy první dvě kapitoly autor věnuje kontextuálnímu, metodologickému a teoretickému rámci pro analýzu proměny politických postojů české veřejnosti, v dalších kapitolách na základě zpracovaných dat přibližuje proměny jednotlivých zkoumaných dimenzí postojů a interpretuje je v souvislosti s konkrétními politickými událostmi.

Nejdříve se zabývá legitimitou demokracie v České republice, tzn. otázkou, do jaké míry považují Češi demokracii za nejlepší možný způsob vládnutí. Autor zde vychází z dotazníkových šetření European Values Study (EVS) a World Values Survey (WVS). Upozorňuje na skutečnost, že míra podpory demokracie v českém prostředí kolísala mezi hodnotami 60 až 90 %, což ovšem mimo jiné záviselo také na způsobu položení otázky a analytické práci s chybějícími odpověďmi (s. 63). Jak však autor v závěru této kapitoly správně podotýká a co také vyplývá z dalších dostupných dat – European Social Survey (ESS) a Compar-

ative Study of Electoral Systems (CSES) – podpora demokratickému režimu u českých občanů je ve srovnání s vybranými západoevropskými zeměmi výrazně nižší, „jde nad rámec výběrové chyby a naznačuje, že podpora demokratickému režimu není tak automatická a široká, jak by bylo možné očekávat“ (s. 69). K obdobným závěrům dochází ve své studii také Zdenka Mansfeldová, když hovoří o českých občanech v souvislosti s nízkými hodnotami podpory demokracie coby způsobu vlády jako o „slabých demokratech“ (Zdenka Mansfeldová. „The Czech Republic: critical democrats and the persistence of democratic values.“ Pp. 101–118 in Hans-Dieter Klingemann, Dieter Fuchs, Jan Zielonka (eds.). *Democracy and Political Culture in Eastern Europe*. Abingdon, New York: Routledge, 2006, s. 116).

Společně s Linkem se tedy můžeme ptát: Pakliže koncept legitimacy politického režimu patří spíše k dlouhodobě stabilním politickým postojům, jež nejsou tolik ovlivňovány momentálními politickými událostmi a nesouvisí přímo s oblíbeností či neoblíbeností vlády, čím je dána relativně vyšší míra odmítání demokracie jako nejlepšího způsobu vládnutí, která od počátku 90. let v české společnosti postupně narůstala a v současnosti se pohybuje nad 20%? Respektive co stojí za poklesem legitimacy demokracie ze 70–80% v průběhu 90. let na současných 50% z roku 2009 (s. 66)? Na jedné straně můžeme souhlasit s tím, že jde do značné míry o přirozený vývoj společnosti, která na počátku transformace vkládala do demokratického způsobu vládnutí přílišné naděje a teprve postupem času si začala být vědoma i jeho deficitů. Na druhé straně, s vědomím toho, že jde o dlouhodobě stabilní postoj, méně ovlivnitelný aktuálními politickými a ekonomickými procesy, může pak být opodstatněné jedno z autorových vysvětlení (s. 85), že „s velkou pravděpodobností je za pokles legitimacy demokracie zodpovědný soubor událostí z let 1997 a 1998, které souvisejí s po-

klesem výkonnosti hospodářství, skandály při financování politických stran a s opoziční smlouvou?“ A nevylučuje se tento závěr zároveň s autorovým druhým poznatkem, podle něhož „analýza zdrojů podpory demokracie odhalila, že legitimita demokracie je určována především politikou socializací?“ Podle Linka totiž „ti občané, kteří byli politicky socializováni před rokem 1968, identifikují se s KSČM a pozitivně hodnotí komunistický režim, podporují demokracii minimálně...“ (s. 85). Spolu s tímto faktorem uvádí Linek také jako důležité vysvětlující proměnné pro podporu demokracie sociální status a stranickou identifikaci. Naopak jako méně podstatný se ukázal vliv hodnocení vývoje hospodářství.

Proto se ptám, zda proměnná, na které autor dokládá pokles legitimacy demokracie, ve skutečnosti nevjadřuje poněkud jiný postoj? Zda politické kauzy z druhé poloviny 90. let, negativně působící na veřejnost, jakými byla například opoziční smlouva a finanční skandály stran, jimiž Linek v závěru třetí kapitoly vysvětluje pokles legitimacy demokracie, nejsou spíše příčinou poklesu spokojenosti s fungováním demokracie než s podstatou demokracie? To by lépe korespondovalo se všeobecně přijímaným názorem, že legitimita demokracie, jakožto dlouhodobě stabilní postoj, není krátkodobě ovlivnitelná politickými událostmi. Na jiných místech své knihy o tom Linek takto píše, ovšem domnívám se, že v této části mohly být tyto dva jevy důsledněji odlišeny.

V dalších kapitolách se Linek postupně věnuje ostatním sledovaným dimenzím politických postojů, jakými jsou institucionální odcizení, individuální odcizení od politiky, politická nespokojenost, srovnání těchto postojů a jejich důsledků. Zabývá se tak vlivem stranické identifikace na volební rozhodování a důsledky změn politických postojů na volební chování. Navzdory skutečnosti, že ve všech těchto kapitolách předkládá autor řadu podnětných postřehů a po-

znatků, které vybízí k otázkám, nechávám je již k prostudování samotnému čtenáři, neboť rozsah této recenze je omezený. Zmíním se jen o některých autorových závěrech, jež nás vrací k ústřednímu motivu celé knihy, jímž je otázka, do jaké míry si česká společnost v posttranzitivní době prošla zážitkem „zrazení snu o demokracii“.

Autor zde připomíná některé poznatky ze západní literatury, totiž že postkomunistické společnosti jsou charakteristické menší rozvinutostí občanské společnosti, menší politickou aktivitou občanů a zapojením do politiky (s. 201). To je opět skutečnost, která vyplynula nejen z Linkovy monografie, ale je zřejmá také z celé řady mezinárodních výzkumů (ESS a CSES), v nichž například v politické aktivitě dosahují čeští občané podprůměrných hodnot ve srovnání s většinou západoevropských zemí. Autor se tak vrací k otázce, co bylo hlavním zdrojem nárůstu politické nespokojenosti českých občanů, jejich institucionální nedůvěry a co vedlo k poklesu legitimacy demokracie v druhé polovině 90. let. I na tomto místě se přiklání ke stanovisku, že za těmito proměnami stojí stálý právě zhoršující se stav ekonomiky, finanční aféry politických stran a podpis opoziční smlouvy. Autor si je sice vědom toho, že proměny postojů mohly být způsobeny i jinými procesy či událostmi, podle něj by však vysvětlení odlišnými událostmi muselo časově odpovídat nárůstům v politické nespokojenosti, nedůvěře a odcizení, „a to s přesností na měsíce“ (s. 206). Za zmínku také stojí skutečnost, že autor na základě modelování efektu institucionálního a individuálního odcizení a spokojenosti s politikou na volební účast prokázal, že pokles účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny mezi roky 1998 a 2002 byl způsoben primárně nárůstem politického odcizení a politickou nespokojeností, což bylo podle autora s největší pravděpodobností vyvoláno podpisem opoziční smlouvy (s. 209).

Z pohledu problematiky politické komunikace, respektive volebních kampaní,

je zajímavý také autorův postřeh, že „v obdobích největších politických střetů, osočování a v posledních letech i negativní politické kampaně, tedy v období volební kampaně, klesá nedůvěra v instituce a politická nespokojenost. Tyto střety totiž veřejnosti pomáhají definovat odlišnosti mezi politickými stranami“ (s. 206–207). Z toho lze vyvodit, že jednoduché a snadno srozumitelné programové teze, jimiž političtí aktéři komunikují s voliči v průběhu volebních kampaní, mohou být prostředkem ke snazšímu utváření politických názorů občanů. Naopak nezdá se být tak jednoznačné, že by všechny politické konflikty, jež vykreslují média jako pro vnímání politiky negativní, byly takto samotnými občany vstřebávány.

Knih Lukáše Linka svým obsahem a novými poznatky zdařile zaplňuje prázdné místo, které v odborné literatuře v oblasti zkoumání dynamiky politických postojů a české politické kultury existovalo. Je navíc jednou z mála, jež sleduje poměrně rozsáhlé období vývoje českého politického systému a přináší přesvědčivé empirické poznatky o tom, co formovalo politické hodnoty a postoje české veřejnosti. Je to kniha, která zaujme a potěší každého, kdo se hlouběji zajímá o proměny politických postojů české společnosti v posttransformační éře a kdo chce také v rámci možností společenskovědního poznání rozumět tomu, proč k těmto změnám docházelo a jaké faktory o tom spolurozhodovaly.

Eva Lebedová

Hubert L. Dreyfus, Paul Rabinow:

Michel Foucault. Za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky

Praha, Herrmann & synové 2010, 388 s.

Vydavatelstvo Herrmann & synové vydalo další důležitou knihu týkající sa Michela Foucaulta. Tentokrát ide o text, ktorý vyšiel prvýkrát v roku 1982 a je mnohými považovaný za najvydarenejšiu interpretáciu